

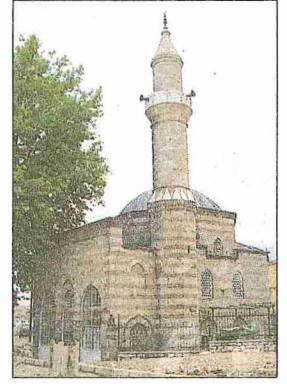
Bugünkü Bursa. Bursa ovasının güney kenarı ile Uludağ'ın kuzeybatı eteği arasında doğudan batıya bir şerit biçiminde uzanan şehrin boyu 8 km. kadardır; kuzey - güney doğrultusundaki genişliği ise yer yer değişir. Yakın tarihlere kadar 3 kilometreyi geçmeyen şehrin eni, son yıllarda yeni yerleşme ve sınaî tesis alanlarının, özellikle 1987'de ovanın ortalarında bulunan Panayır ve İsmetiye köylerinin birer mahalleye dönüştürülerek büyük şehir belediyesi sınırları içine alınması üzerine çok artmış ve şehrin Uludağ'ın eteğindeki şerit biçimi görünüşü bozulurak daire durumuna yaklaşmıştır.

Bursa'nın çekirdeğini, Uludağ'ın kuzey yamaçlarından inen Gökdere ile Cilomboz deresinin derin vadileri arasında kalan semtler oluşturur. Bu iki vadi arasındaki merkezî kesimin doğusunu şehrin iş merkezi durumundaki eski çarşı ile bazı resmî daireler, hanlar ve şehrin en önemli mimari eserlerinden biri olan Ulucami kaplar. İç kale, Osman Gazi ve Orhan Gazi türbeleriyle Hisar Meydanı'nı içine alan eski semt de bu merkezî kesimin batı yarısını işgal eder. Şehrin doğusundaki, adını Yeşilcamî ile Yeşiltürbe'den alan Yeşil semti de bu merkezî kesimden Gökdere'nin derin bir vadisi ile ayrılır. Daha doğuda bulunan ve Yeşil semtinden Gökdere'nin küçük bir koluna ait vadi ile ayrılan Emir Sultan semti kuzeye doğru Yıldırım, güneye ve daha yükseklerde doğru da Teferrüç semti ile devam eder. Batıda, çekirdek kısmından Cilomboz deresinin vadisiyle ayrılmış bulunan Muradiye semti yer alır. Muradiye'nin batısında şehrin asıl kütlesi sona erer gibi görünürse de yakın zamanlara kadar belli belirsiz mevcut olan, günümüzde ise tamamen silinmiş bulunan bir kesintiden sonra meşhur kaplıca semti Çekirge (Bizans döneminde şehirden tamamen ayrı durumdaki Pythia) başlar.

Şehir 1930'lu yıllardan sonra batıya ve kuzeybatıya doğru önceleri yavaş, 1950'

lerden sonra ise hızlı bir şekilde büyüme göstermiş ve manzarası değişikliğe uğramıştır. Bu gelişmede özellikle sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması etkin rol oynamış ve çeşitli kurumların kendi men-supları için yaptıkları, Sümerbank Merinos Fabrikası'nın kuzeyinde yer alan işçi konutları gibi ev kümeleri şehrin alanını genişletmiştir. Çevreye doğru gelişmenin yanı sıra 1950'lerden sonra da apartmanlaşma süreci başlamış, son yıllarda ortaya çıkan toplu konutlar ise şehrin çevresinde çeşitli doğrultularda uzantılar oluşturmuştur. Planlı sayılabilecek bu gelişmelerin dışında gecekondu bölgelerinde plansız büyüme görülür. Şehrin doğusunda büyük bir sahayı kaplayan gecekondu alanları batıda Mudanya-Bursa-Ankara karayolu kuzeyinde devam eder; ayrıca güneydeki eğimli alanda da ince bir bant halinde yerleşmenin sınırını oluşturur. Bu kesimdeki Kuştepe gecekonduları 400 m. yüksekliği aşarak 475 metredeki yamaçlara yaklaşmıştır.

Bursa'nın Cumhuriyet dönemindeki ilk planı, 1941 yılında Henry Prost adındaki bir şehirci mimara hazırlanmıştır. Bu planın önemli konularını özellikle yolların genişletilmesi, eski konut alanlarının daha sağlıklı hale getirilmesi ve Çekirge'nin bir kaplıca ve turizm bölgesi olarak geliştirilmesi oluşturuyordu. Bundan sonra 1960 yılında Luigi Piccinato'ya yeni bir plan yaptırıldı. Piccinato şehrin Ankara-Bursa-Mudanya yolu üzerinde geliştirilmesini önermiştir. Bu plan ayrıca eski şehir dokusunu, tarihî özelliği olan binaları, âbideleri ve tabii yapıyı koruma ve geliştirmeyi öngörmüştü. 1 / 4000 ölçekli olan planın uygulama planları yapılamamış, Belediye mevzî planlar üreterek çözüm arama yolunu seçmiş, bu geçici çözümler sonucunda da şehir gelişigüzel genişlemiştir. Bu meseleler ve sürekli büyüme karşısında 1975'te bir nâzım plan hazırlanmış, fakat bütün bunlara rağmen şehrin büyümesi yeterli ölçüde denetlenememiştir. Sonuçta da yap-

Acem Reis
Mescidi -
Bursa

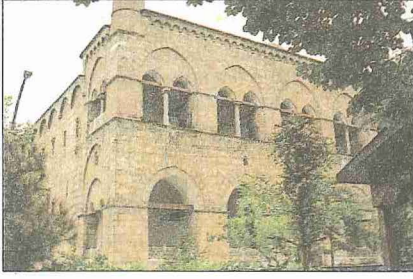
tırılan planların uygulanamaması şehri düzensiz bir bina yığını haline getirmiştir.

Bursa doğudan batıya doğru, topografyaya uyarak geniş kıvrımlar çizen bir cadde ile geçilir. Şehri baştan başa kateden ve farklı kesimlerinde çeşitli adlar alan (Atatürk, Cemal Nadir, Altıparmak, Çekirge) bu caddeye kuzeyden az çok paralel olarak uzanan doğu-batı doğrultulu başka bir önemli eksen daha vardır. Doğru kesiminde Mahmudiye caddesi adıyla bilinen bu cadde batıya doğru Mudanya caddesi adını alır. Doğru-batı doğrultulu bu iki önemli ana yol birbirine İnönü, Fevzi Çakmak, Stadyum ve Acemler caddeleriyle ve bunların arasındaki ikinci derecede bazı yollarla bağlanır. Şehrin iş ve ticaret merkezi, Ankara'dan ve Yalova'dan gelen karayollarının birleşme noktasından başlayarak yol boyunca güneye doğru uzanır ve Güneyde Cumhuriyet, Atatürk, İnönü, Cemal Nadir caddelerinin sınırladığı dörtgen biçimindeki alan içinde yoğunlaşır; ayrıca batıya doğru Altıparmak caddesi boyunca ve doğuda Setbaşı mevkiine doğru uzantıları oluşmuştur.

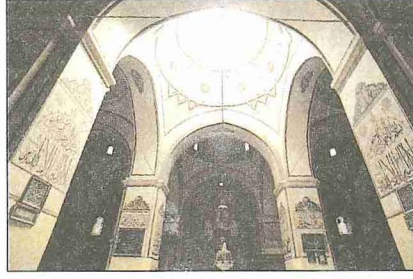
Eskiden Bursa'daki başlıca endüstri faaliyeti olan ipekçilik ve ipek dokumacılığı günümüzde de devam etmekle beraber geçmişteki eski önemini yitirmiştir. Buna karşılık 1938'de açılan Merinos Fabrikası ile önem kazanmaya başlayan tekstil sanayii sonraları daha da çeşitlilik kazanarak (havluculuk vb.) ağırlıklı bir sanayi kolu haline gelmiştir. Yakın dönemde ise otomotiv sanayii devreye girmiştir. Üç otomobil fabrikasının yanı sıra karoser fabrika ve atölyeleriyle yedek parça, aksesuar, damper, römork vb. imal eden otomotiv yan sanayii kuruluşları da büyük ölçüde gelişmiştir. Bunların dışında gıda sanayii, konfeksiyonculuk ve bıçakçılık şehrin ekonomik yapısında önemli bir paya sahip bulunmak-

Bursa'dan
bir görünüş

Hüdevendigâr Camii ve Medresesi - Bursa

Bursa Ulucamii'nin içinden bir görünüş

tadır. Bursa'daki sanayi gelişmesi, Türkiye'de ilk organize sanayi bölgesinin bu şehirde kurulmasına sebep olmuştur (1966).

Osmanlı mimarisinin ilk dönemine "Bursa devri" adının verilmesine sebep olan yapıların çokluğu burayı tarihî bakımdan olduğu gibi turizm açısından da önemli bir merkez haline getirmiştir. Bursa'nın Türkiye turizminde söz sahibi olması bu konuda da çeşitliliğinin bulunmasındandır. Tarihî zenginliğin sağladığı kültür turizmi yanında kaplıca turizmiyle şehrin ayrılmaz bir parçası ve simgesi haline gelmiş olan Uludağ'daki kış sporları turizmi bu konudaki çeşitliliği artırır. Uludağ kış sporları merkezi önceleri şehre sadece karayolu ile bağlyken 1963 yılında işletmeye açılan teleferik hattı bu irtibatı daha da canlandırmıştır.

Bursa Cumhuriyet döneminde yapılan bütün nüfus sayımlarında Türkiye'nin İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'dan sonra beşinci büyük şehri olma niteliğini korumuştur. Şehrin 1927'de 61.690 olan nüfusu önceleri yavaş yükselerek 1950'de 103.812'yi bulmuş, sonraları artış hızlanarak bu rakam 1975'te 275.953'e, 1990

sayımının sonuçlarına göre de 834.576'ya ulaşmıştır. Şehir bu hızlı nüfus artışının ve mekân üzerinde aşırı büyümesinin sonucu olarak 18 Haziran 1987 tarihinde kabul edilip 27 Haziran 1987 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan 3391 sayılı kanun ile "büyük şehir" statüsüne kavuşturulmuştur. Aynı kanunla büyük şehir belediyesi sınırları içerisinde Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım adıyla üç ilçe kurulmuş, ovadaki bazı köyler de bu ilçelere mahalle olarak bağlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 1991 yılı istatistiklerine göre il ve ilçe merkezlerinde 474, kasaba ve köylerde 859 olmak üzere Bursa'da toplam 1333 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı ise 333'tür.

Bursa şehrinin merkez olduğu Bursa ili Balıkesir, Kütahya, Bilecik, Kocaeli, İstanbul illeri ve Marmara denizi kıyıları ile çevrilidir. Merkezdeki ilçelerinden (Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım) başka Büyükşehir, Gemlik, Gürsu, Harmancık, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Kestel, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi ve Yenişehir olmak üzere on dört ilçeye, yirmi dört bucağa ayrılmıştır ve sınırları içerisinde 759 köy bulunmaktadır. 11.043 km² genişliğindeki Bursa ilinin 1990 sayımına göre nüfusu 1.603.137, nüfus yoğunluğu ise 145 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

R. Stewig, *Batı Anadolu Bölgesinin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartografik Bilgiler* (trc. Ruhi Turfan), İstanbul 1968, s. 86-87; a.mlf., *Bursa, Nordwestanatolien*, Kiel 1970, s. 44-52; Besim Darkot — Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 129-131; M. Bazine, "Le Réseau Urbain de la Turquie", *Travaux de l'Institut de Géographie de Reims*, sy. 65-66, Reims 1986, s. 106; Suna Doğaner, "Dağ Turizmüne Coğrafi Bir Yaklaşım: Uludağ'da Turizm", *Coğrafya Araştırmaları*, sy. 3, Ankara 1991, s. 137-157; Besim Darkot, "Bursa", *İA*, II, 806-810.

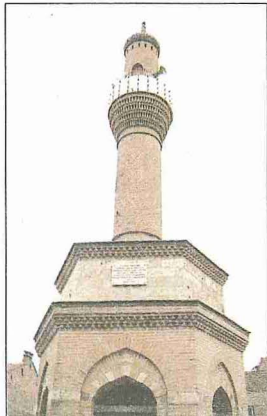
ERTUĞRUL SEYHAN

BURSA TÜRK ve İSLÂM ESERLERİ MÜZESİ

Bursa'da
1975'te Yeşilmedrese'de
kurulan müze.

Bursa'da ilk müze, Bursa Maarif Müdürü Azmi Bey ile Erkek Lisesi muhasebecisi Reşad Bey'in şahsî gayretleriyle, çevreden toplanan etnografik ve arkeolojik eserlerin Erkek Lisesi bahçe ve laboratuvarında ziyarete açılmasıyla kurulmuştur (19 Ağustos 1902). Vali Mümtaz Reşid Paşa'nın yönetiminde ilk öğretim müfettişleri, öğretmen ve öğrencilerin çabalarıyla kısa zamanda gelişip zenginleşen müze, Müzeler Umum Müdürü Osman Hamdi Bey tarafından Müze-i Hümayun'un bir şubesi olarak 1904 yılının Eylül ayında resmen hizmete sokulmuş, 1929 yılında da Bursa Müzesi adıyla müdürlük statüsüne kavuşturulmuştur. Ertesi yıl ise gelişmesi göz önüne alınarak Yeşilmedrese'ye taşınmış ve İstanbul Müzesi Müdürü Aziz Ogan tarafından tanzim ve teşhiri sağlanıp 8 Nisan 1930 tarihinde ziyarete açılmıştır. 1955 yılında medrese binası onarıma alınmış ve müze ancak 1 Ekim 1956 tarihinde yeni bir düzenle tekrar hizmete sokulmuştur. Uzun yıllar karma müze olarak faaliyet gösteren Bursa Müzesi, arkeolojik eserlerin Kültürpark'ta inşa edilen modern binaya taşınmasından sonra ye-

Bursa Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nin kitâbe, lahit ve mezar taşlarının sergilendiği bahçesi ile medrese avlusu

Timurtas
Camii'nin
altı kemerli
yüksek bir
kaldeye
oturan
minaresi -
Bursa